
Alfonso Daniel Rodríguez Castelao

Cousas

Cando Bieito quedou orfo

Cando Bieito quedou orfo de pai e nai, chegou das Américas un parente e levouno consigo.

Na víspera de emprende-lo viaxe, colleu o camiño do monte e alá enriba, no curuto de todo, deixou ben agachado un ichaviño. Foi a idea sentimental dun neno de doce anos.

Dispois, nas pampas arxentinas, apurráronlle tódolos cans, cando aínda non sabía gobernarse na soedade dos campos se camiños. E moito padeceu para deprender a encararse con homes, rillando as ganas de chorar...

A troco de anacos do espírito Bieito conquireu un sentido novo e, traballando sen acougo, ganou riquezas dabondo. Casouse, nascéronlle fillos e predeuse en terra allea.

Os trafegos da súa vida non lle deran lecer para lembranzas sentimentaes e foi ó cabo de trinta anos de loita cando Bieito alentou forte e pudo virarse cara o pasado. E neste punto a morrilla metéuselle na caixa do peito.

Cacheando nos currunchos da memoria as farraspiñas esquecidas do seu ledto vivir de neno, Bieito sempre remataba pensando no ichaviño que deixara gardado no curuto do monte. E non podendo vivir máis tempo sen visita-los eidos nativos, meteuse nun barco e chegou á Terra.

As verbas esquecidas do noso falar, o musgo, os couselos, os feitos e tódalas cousas que ía topando no camiño enchían de ledicia o seu corazón. Cando chegou ó curuto do monte, os ollos revíanlle felicidade. No mesmo sitio en que o deixara encontrou o ichaviño, e non hai parolas no mundo que poidan darvos idea da emoción de Bieito naquel intre. Dispois machouse cabo dos fillos.

Agora Bieito ten un ichaviño pendurado da súa leontina de ouro e ten unha mágoa na hucha do peito.

Chegou das Américas un home rico

Chegou das Américas un home rico e trouxo consigo un negriño cubano, coma quen trai unha mona, un papagaio, un fonógrafo... O negriño foi medrando na aldea, onde deprende a falar con enxebreza, a puntear muiñeiras, a botar aturuxos abrouxadores.

Un día morreu o home rico e Panchito trocou de amo para gana-lo pan. Co tempo fíxose moxo comprido, se máis chatas que a súa coor... Aínda que era negro como o pote, tiña

gracia dabondo para facerse querer de todos. Endomingado, cun caravel enriba da orella e unha ponla de malva na chaqueta, parecía talmente un mozo das festas.

Unha noite de estrelas xurdeu no seu maxín a idea de saír polo mundo á cata de riquezas. Tamén Panchito sinteu, como tódolos mozos da aldea, os anceios de emigrar. E unha mañán de moita tristura gabeou polas escaleiras dun trasatlántico.

Panchito ía camiño da Habana e os seus ollos mollados e brillantes esculcaban no mar as terras deixadas pola popa.

Nunha rúa da Habana o negro Panchito tropezou cun home da súa aldea e confesoulle saloucando:

— Ai, eu non me afago nesta terra de tanto sol; eu non me afago con esta xente. ¡Eu morro!

Panchito retornou á aldea. Chegou probe i endeble; pero trouxo moita fartura no corazón. Tamén trouxo un sombreiro de palla e mais un traxe branco...

O pai de Migueliño

O pai de Migueliño chegaba das Américas e o rapaz non cabía de gozo no seu traxe festeiro. Migueliño sabía cos ollos pechados cómo era o seu pai; pero denantes de saír da casa botóulle unha ollada ó retrato.

Os “americanos” xa estaban desembarcando. Migueliño e a súa nai agardaban no peirán do porto. O corazón do rapaz batíalle na táboa do peito e os seus ollos esculcaban nas greas, en procura do pai ensoñado.

De súpeto avistóuno de lonxe. Era o mesmo do retrato ou aínda mellor portado, e Migueliño sinteu por il un grande amor e canto máis se achegaba o “americano”, máis cobiza sentía o rapaz por enchelo de bicos. ¡Ai!, o “americano” pasou de largo sen mirar para ninguén, e Migueliño deixou de quere-lo. Agora sí, agora sí que o era. Migueliño avistóu outro home moi ben traxeado e o corazón dáballe que aquel era o seu pai. O rapaz devecíase por bicalo a fartar. ¡Tiña un porte de tanto señorío! Ai, o “americano” pasou de largo e nin tan siquera reparou que o seguían os ollos angurentos dun neno.

Migueliño escolleu así moitos pais que non o eran e a todos quixo tolamente.

E cando esculcaba con máis anguria fíxose cargo de que un home estaba abrazando á súa nai. Era un home que non se parecía ó retrato; un home moi flaco, metido nun traxe moi floxo; un home de cera, coas orellas fóra do cacho, cos ollos encoveirados, tusindo...

Aquel si que era o pai de Migueliño.

Foi por segui-los mandados dun amor

Foi por segui-los mandados dun amor verdadeiro que deixou a súa terra e a súa nai: unha terra verde e farturenta, unha nai vella e cega. Nos primeiros tempos doña Carmen viveu leda pola esperanza do retorno; dispois a seguranza de morrer no desterro deixouna abraiada. Dende entón a probe señora vive sempre lonxe do presente, asolagada en saudades, cunha doce tristura na sursisa; nos ollos a inquedaanza dos xordos e nas mans señoriles a dúbida dos cegos. A boa señora enraizouse en terra allea e morrerá do ai que lle quedou.

Nos primeiros tempos, cando a fidel namorada choraba e tiña esperanzas, recibeuse unha carta de loito e o seu home rachouna. Dispois recibíronse cartas de mentira, que un curmán mandaba de tempo en tempo por encargo do home de doña Carmen.

— Xa ves o que di de túa nai o curmán Roque, ¿eh?

— Si, si; parece miragre.

E Roque seguía dicindo que a vella vivía, e a vella pasou dos oitenta, dos noventa, dos cen anos... ¡Os vellos doutro tempo duran tanto...! Pero un día o curmán Roque morreu de vello e xa non viñeron máis cartas.

Doña Carmen choraba coma nos primeiros tempos e o seu home desfacíase en agarimos, e non podendo xa gardar unha mentira tan grande, díxolle unha noite poñendo moito amor nas verbas:

— Perdón, Carmela. Chora canto queiras, muller, porque a túa nai morreu; morreu fai hoxe trinta e cinco anos.

Unha rúa nun porto lonxano

Unha rúa nun porto lonxano do norte. As tabernas están acuguladas de mariñeiros e botan polas súas portas o bafo quente dos borrachos. Xentes de tódalas castes do mundo, cantigas a gorxa rachada, música de pianolas chocas, moito fedor a sebo...

Un mariñeiro que fala francés tropeza cun mariñeiro que fala inglés. Os dous fanse promesas de gran amizade, cada un no seu falar. E sen entenderse, camiñan xuntos, collidos do brazo, servíndose mutuamente de puntales.

O mariñeiro que fala francés e mailo mariñeiro que fala inglés entran minha taberna servida por un home gordo. Queren perde-lo sentido xuntos para seren máis amigos. ¡Quen sabe se despois de ben borrachos poderán entenderse!

E cando o mariñeiro que fala inglés xa non rexe co seu corpo, comenza a cantar:

*Lanchiña que vas en vela,
levas panos e refaixos*

-----

para a miña Manoela.

O mariñeiro que fala francés arregala os ollos, abrázase ó compañeiro e comenza tamén a cantar:

*Lanchiña que vas en vela,
levas panos e refaixos
para a miña Manoela.*

¡¡A-iu-jú-jú!! Os dous mariñeiros eran galegos.

O taberneiro, gordo coma un ilamengo de caste, veu saí-los dous mariñeiros da taberna e pola súa faciana vermella escorregaron as hágoas. E dispois dixo para si nun laído saudoso:

*Lanchiña que vas en vela,
Tamén o tabemeiro era galego.*

Camiño esquecido

Camiño esquecido que xa non vai a ningures. Un camiño calzado de pedra, inzado de silvas ensarilladas e de ortigas arnaes, que se perde na boca moura dunha congostra.

Eu sempre preguntaba a miña avoa: ¿Onde vai da-la “verea vella”? E miña avoa respondíame con certo mistéreo: “Non vai a ningures, meu meniño”.

Aquela “verea vella” turraba por min e, cando me fixen home, arrisqueime a pasala. E máis alá da medoñenta congostra topeime cunha aldea sen xente.

Casales de boa pedra, lagares que lembran fartura, trabes apodrecidas, moreas de tella; todo vai amortaxado con edras, silvas e loureiros, e por riba daquela vizosa vexetación, as follas amarelas e vermellas dunha viña sen froito.

Debaixo dunha noqueira seca senteime a debullar sentimentos que aínda hoxe están alí en espera...

Cando volvíñ á casa escoitei de miña avoa a hestoria da aldea esquecida.

— Foi que os do lugar, armados ladróns, roubaron o mosteiro de Armenteira.

» Agardando o intre do reparto da riqueza, o capitán enterrouna en sitio segredo; mais ó seguinte día o capitán apareceu morto no seu leito e nunca máis se soupo do tesouro.

» Dende aquela todas foron desgracias. Morrían as xugadas, merábanse os froitos, morrían entangarañados os rapaces, secábanse as fontes. Para escorrenta-lo mal fado ergueron cruceiros a oito.

» De nada valeu nada. No remate sóupose todo e aínda hoxe o lugar está illado das xentes de ben.

Na “cova dos carcamáns”

Na “cova dos carcamáns” vive —según contan— unha dona encantada que vén a peitearse de mañán cedo nas pedras da beiramar, i eu gustaba de ir mata-lo tempo naquela medoñenta soedade, agardando que calquera día aparecese diante dos meus ollos a fremosura que tantos mariñeiros ollaran. I en axexo da dona encantada pasei días e días sentado no curuto da mesma pedra.

Fun esquecéndome do encanto e afíxenme á soedade medoñenta e ó bruído das ondas do mar. Aínda levo nos ouvidos o son das ondas que escachaban nas pedras e a resposta que facían no fondo da “cova dos carcamáns”.

Os meus ollos poucas veces esculcaban nas lonxanías: pousábanse mellor no fondo das augas, onde eu podía avista-lo mundo que criou mitos no maxín popular.

Non sei por qué, mais eu sempre detiña o meu ollar nunha pedra redonda como un cráneo, toda cuberta de argazo verde. E as miñas visitas xa non tiñan outro ouxeto que olla-la pedra redonda.

Un día de mareas vivas tanto devalou o mar que a pedra botou fóra das augas o seu curupete e nunca tanto se asemellou a un cráneo cuberto de cabelos verdes. Cando unha onda solagaba a pedra, o pelo desfiañábase debaixo do mar, abolando como o cabelo dunha muller afogada. No recuar das ondas a pedra saía das augas e o cabelo aplacábase i entón aparecía peiteada con raia ó médeo, talmente como unha cabeza de muller.

Moitas veces ollei como as ondas do mar xogaban co cabelo verde e os meus ollos encantados non se fartaban endexamais.

Nun serán de brétema déronme tentacións de colle-la pedra e desfacerlle os cabelos para dar acougo ó meu espírito.

Arriscándome moito poden chegar pertiño da pedra redonda e, alongando o brazo, apañei os cabelos e turrei por eles para riba.

A pedra era levián i erguina no aire como un verdugo que amostra unha cabeza cortada.

Cando me lembro, aínda sinto un arrufío nas costas. O que eu tiña pendurado polos cabelos non era unha pedra, non: era... ¡unha caveira humán!

Cicais a caveira da dona encantada, que debeu rorrer, porque xa fai moito tempo que non vén peitearse de mañán cedo nas pedras da beiramar.

O señor Antón

O señor Antón vivía cando meu avó era mozo. O señor Antón foi un pintor de moita sona, e da súa artesanía quedaron probas a barullo. O señor Antón pintaba todo con lindas coores,

tapando madeiras e pedras coma se as vestise con traxes de festa. O señor Antón coidaba que tódalas cousas estaban encoiradas cando non estaban pintadas, e pouco a pouco foi pintando todo, todo... convertindo a pedra en madeira e a madeira en pedra, para que as xentes pasmasen. ¿Pensas que é pedra? Pois non, señor, que é madeira. ¿Pensas que é madeira? Pois non, señor, que é pedra. e velaí o engado artístico do señor Antón.

As súas mellores obras son uns gardaciviles recortados en táboas que hai no moimento de Semán Santa e un cadro de almiñas que ten o tumbo dos difuntos, onde din que puxo a o vello abade pintiparado; pero o señor Antón vivía de facer retratos.

¿Qué como facía retratos o señor Antón?

Estando diante dun xerro de viño tinto, velaí chega unha muller e mais unha nena. A muller dille ó señor Antón.

— Eu estimaríalle mesmamente que fixese un retrato da picariña porque o meu home está fóra, ¿sabe?, e queríallo mandar.

O señor Antón guinda unha ollada enriba da nena, dispois púsalle unha man na cabeza e bambéalla para ensaminarlle ben o cariz e deseguida arrédase unha migalla para medila cos ollos chiscos. De remate, apreixa o queixo coa man e respóndelle á muller:

— O sábado que ven podes vir polo retrato.

Así facía os retratos o señor Antón cando non había fotografías e, disque, todos lle saían pintiparados.

Se eu fose autor

Se eu fose autor escribiría unha peza en dous lances. A obriña duraría dez minutos nada máis.

LANCE PRIMEIRO

Érguese o pano e aparece unha corte aldeán. Enriba do estrume hai unha vaca morta. Ó redor da vaca hai unha vella velliña, unha muller avellentada, unha moza garrida, dúas rapaciñas bonitas, un vello petrucio e tres nenos loiros. Todos choran a fío i enxoitan os ollos coas mans. Todos fan o pranto e din cousas tristes que fan rir, ditos paifocos de xentes labregas, angurentas e cobizosas, que pensan que a morte dunha vaca é unha gran desgracia. O pranto debe ter unha gracia choqueira, para que estoupen da risa os de “patio de butacas”. E cando se fartan de ri-los señoritos, baixará o pano.

LANCE SEGUNDO

Érguese o pano e aparece un estrado elegante, adobiado con moito señorío. Enriba dunha mesa de pés ferrados de bronce, hai unha bandexa de prata, enriba da bandexa hai unha almofada de damasco, enriba da almofada hai unha cadeliña morta. A cadela morta semellará unha folerpa de neve. Ó seu redor chora unha fidalgona e dúas fidalguiñas novas. Todas elas fan o pranto i enxoitan as bágoas con paniños de encaixe. Todas van dicindo, unha a unha, as mesmas parvadas que dixeron os labregos diante da vaca morta, ditos tristes que fan rir, porque a morte dunha cadela non é para tanto.

E cando a xente do galiñeiro se farte de rir a cachón, baixará o pano moi amodiño.